

Editörler

Prof. Dr. Ali Rıza Gül - Doç. Dr. Ali Karataş

TEFSİR USULÜ

Yazarlar

Prof. Dr. Ali Rıza Gül
Prof. Dr. Mehmet Halil Çiçek
Doç. Dr. Ahmet Öz
Doç. Dr. Ali Karataş
Doç. Dr. Mehmet Çiçek
Doç. Dr. Osman Kara
Doç. Dr. R. Orhan Özel
Dr. Öğr. Üyesi Davut Ağbal
Dr. Öğr. Üyesi Hakan Uğur
Dr. Öğr. Üyesi M. Bahaeddin Yüksel
Dr. Öğr. Üyesi Orhan İyibilgin
Dr. Öğr. Üyesi Şükrü Maden

Editörler
Prof. Dr. Ali Rıza Gül - Doç. Dr. Ali Karataş
Tefsir Usûlü

ISBN: 978-605-9498-52-4

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

1.Baskı: 2019

Bu kitabın basım,yayın ve satış hakları Lisans Yayıncılığa aittir.Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik,elektronik veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz basılamaz ve dağıtılamaz.

Atabasım San. ve Tic. A.Ş.

Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A
Avcılar-İSTANBUL
e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr
www.lisansyayincilik.com.tr

ÖNSÖZ

Yüce Allah tarafından insanlığa doğru yolu göstermek için bir rehber olarak gönderilen Kur'an-ı Kerim, yalın bir biçimde anlaşılabilir bir özelliğe sahiptir. Daha doğrusu, yaşlı-geç, tecrübeli-tecrübesiz, kültürlü-kültürsüz, bilgili-bilgisiz gibi farklı nitelikteki akıl sahibi her insana dini bir rehber olması onun herkes tarafından basit düzeyde de olsa anlaşılabilir olmasını zorunlu kılar. Aksi halde herkes için aydınlatıcı, hidayet ve öğüt olmasının bir anlamı kalmaz. İtiraf etmemiz gerekir ki onun bazı ayetlerini anlayabilmek için herhangi bir usul veya metodolojiye gerek yoktur. Ayetlerin belli bir noktaya kadar herkes tarafından anlaşılması mümkündür. Ancak sistematik, bütüncül ve ilmi bir anlamadan söz edildiğinde usul ilmi zorunlu hale gelir. Keza müşkil, mücmel, müteşâbih gibi ayetler söz konusu olduğunda yine usul ilmüne müracaat etmek gerekir.

Şu halde usul ilmi olmadan Kur'an'daki ayetlerin hepsi gereği gibi anlaşamaz, aralarındaki anlamsal ilişkiler çözülemez, olgularla alâkalı ayetlerin anlamlarına ulaşılamaz. Özellikle itikadî veya fikhî hüküm ifade eden ayetlerin tahlili, anlaşılması ve yorumlanması tam bir yöntem ve uzmanlık işidir. Usul ilmi, hem Kur'an'ı anlamada insana sağlam bir mantık ve güçlü bir iç görü kazandırır hem de ayetlere şu veya bu anlamı yüklemenin sebep ve gerekçelerini açıklar. Usul olmadan Kur'an'ı anlamada ve yorumlamada herhangi bir standarttan bahsedilemez. Velhasıl usulsüz vusul olmaz, usulün olmadığı yerde keyfilik, çarpıtma ve kargaşa ortaya çıkar.

Daha da artırılabilir bu gerekçeler, ayetlerin okunmasından çözümlenmesine, anlaşılmasından yorumlanmasına varıncaya kadar bütün süreçlerde Tefsir ilminin bir usul ve metodoloji doğrultusunda yol alması gerektiğini göstermektedir. Bu durumun farkında olan âlimlerimiz Tefsir Usulüne ilişkin çeşitli eserler telif etmişlerdir. Kahir ekseriyeti Arapça olan ve Dünyada Kur'an'a artan ilgiye muvazi olarak sayıları gitgide artan bu eserler içerisinde Türkçe telifler önemli bir yekûn teşkil eder.

Ülkemizde yazılan eserlerin, laf kalabalığından uzak oluşlarıyla ve akademik standartlara uygunluklarıyla öne çıktıkları yadsınamaz bir

gerçektir. Bununla birlikte, klasik kaynaklarda bulunan bazı konuların bu eserlerde basit düzeyde ele alındığını veya hiç yer almadığını da görmezden gelemeyiz. Öte yandan metot dediğimiz olgu sürekli olarak gelişmekte, bu da onunla ilgili eserlere yeni konuların eklenmesini gerektirmektedir. Bu yüzden Tefsir İlmiyle ilgilenen herkes Türkçede geniş tabanlı bir esere her zaman ihtiyaç hissetmiş, özlem duymuştur.

Biz bu ihtiyacı karşılamanın hazırlıkları içerisindeyken Lisans Yayıncılıktan gelen bir teklif üzerine çok yazarlı bir Tefsir Usulü kitabı hazırlamaya karar verdik ve dokuz bölümlük bir çalışma planı hazırladık.* Alanlarında uzman olup İlahiyat Fakültelerinde ve muadili diğer Fakültelerde görev yapan bazı Hocalarımız bu eserin çeşitli bölümlerini telif ettiler. Gerçekten çok yorulduklar, fakat iyi bir iş çıkarttılar. Şayet onların çabaları olmasaydı bu eser bu kadar kısa bir zamanda ortaya çıkmazdı. Kendilerine minnet duygularımızı ve teşekkürlerimizi arz ediyoruz.

“Tefsir Usulü” olarak isimlendirdiğimiz bu kitabın muhtevası Kur’an’ı anlamada öne çıkan temel usul konularından oluşmaktadır. Bölümlere ilişkin içeriklerin olgunlaştırılması ve fikirlerin tercihi tamamen yazarların sorumluluğuna bırakılmıştır. Kolektif bir ruhla ortaya koyduğumuz bu eserin, Kur’an’ın doğru anlaşılması hususunda azami faydayı sağlaması ve toplumumuzun manevi hayatına nitelikli katkılarda bulunması en büyük dileğimizdir.

Gayret bizden, başarı yalnızca Yüce Allah’tandır.

İstanbul, 2019

Editörler
Prof. Dr. Ali Rıza Gül
Doç. Dr. Ali Karataş

---

* **Not:** Hazırladığımız plan yeni olmayıp son birkaç yıldır üzerinde çalışmakta olduğum Tefsir Usulüne dair bir eserime ait çalışma planının çok az gözden geçirilmiş halinden ibarettir (Prof. Dr. Ali Rıza GÜL).

İÇİNDEKİLE

Önsöz	III
Bölüm 1 AKADEMİK BİR DİSİPLİN OLARAK TEFSİR VE USÛLÜ	11
1.1. Tefsir Kavramı	13
1.1.1. Lügavî ve İstilahî Yönleriyle Tefsir	13
1.1.2. Tefsir İlminin Konusu ve Amacı	15
1.1.3. Kur'an Tefsirinin Gerekliği	16
1.1.4. Tefsirin İlim Olmadığı İddiaları	18
1.1.5. Tefsir İlminin Diğer Dini İlimler İçerisindeki Yeri ve Önemi	19
1.2. Tefsir Usûlü Kavramı	21
1.2.1. Lügavî ve İstilahî Yönleriyle Usûl	21
1.2.2. Tefsir Usûlü Kavramı	24
1.2.3. Önemi, Amacı ve Gerekliği	25
1.2.4. Diğer Usûl İlimleri İçerisindeki Yeri ve Önemi	26
1.2.5. Gelişimi ve Dinamikliği	27
1.3. Tefsir Usûlünün Kaynakları	29
1.3.1. Tefsir Mukaddimleri	30
1.3.2. Ulûmu'l-Kur'ân Eserleri	34
1.3.3. Kavâid Adını Taşıyan Bazı Eserler	36
1.3.4. Tefsir Usûlü Eserleri	39
Yararlanılan Kaynaklar	43
Bölüm 2 KUR'ÂN'IN LAFIZLARINI İNCELEYEN İLİMLER	49
2.1. Hakikat ve Mecâz	50
2.1.1. Hakikat ve Mecâz Kavramları	50
2.1.2. Kur'ân'da Mecâzın Varlığı Meselesi	54
2.1.3. Hakikat ve Mecâz'ın Çeşitleri	55
2.1.3.1. Hakikatın Çeşitleri	55
2.1.3.2. Mecâzın Çeşitleri	55
2.1.4. Kaynak Eserler	56
2.2. Müfred ve Mürekkeb	57

2.2.1. Müfred ve Mürekkeb Kavramları	57
2.2.2. Müfred Lafızların İncelenmesi	58
2.2.3. Mürekkeb Yapıların İncelenmesi	59
2.3. Vücûh ve Nezâir	61
2.3.1. Vücûh ve Nezâir Kavramları	61
2.3.2. Vücûh ve Nezâir İlminin Kur'ân Tefsirindeki Yeri	63
2.3.3. Vücûh ve Nezâire Dâir Örnekler	65
2.3.4. Kaynak Eserler	68
2.4. Garîbu'l-Kur'ân	69
2.4.1. Garîbu'l-Kur'ân Kavramı	69
2.4.2. Kur'ân'daki Yabancı Asıllı Kelimelerin Varlığı Meselesi	71
2.4.3. Tarihî Seyri ve Kaynak Eserler	72
2.5. Mübhemâtü'l-Kur'ân	74
2.5.1. Mübhemâtü'l-Kur'ân Kavramı	74
2.5.2. Kur'ân'da Mübhem İfadelerin Bulunmasının Sebepleri	77
2.5.3. Mübhemâtla İlgili Yorumların Yol Açabileceği Bazı Olumsuz Sonuçlar	78
2.5.4. Kaynak Eserler	80
2.6. Mücmel ve Mübeyyin	81
2.6.1. Mücmel ve Mübeyyin Kavramları	81
2.6.2. Mücmelliğin Sebepleri	83
Yararlanılan Kaynaklar	86

Bölüm 3 KUR'ÂN'IN DİLSEL YAPISIYLA İLGİLİ KAVRAMLAR

91

3.1. Kur'ân'ın Üslubu (Uslûbu'l-Kur'ân)	92
3.2. Kur'ân'ın İ'râbı (İ'râbu'l-Kur'ân)	98
3.3. Kur'ân'ın Meselleri (Emsâlu'l-Kur'ân)	101
3.4. Kur'ân'ın Yeminleri (Aksâmu'l-Kur'ân)	107
3.4.1. Yeminlerin Kur'ân'da Kullanılma Sebepleri	109
3.4.2. Yeminin Kısımları	112
3.4.3. Kur'ân'da Yeminler	113
3.4.4. Kasem Fiilinin “Y” Nefiy Edatı ile Birlikte Kullanılması Durumu	115
3.5. Kur'ân'ın Takdim Tehirleri	118
3.6. Kur'ân'da Hazf ve Zikir	123
3.6.1. Zikir Üslubunun Kullanım Sebepleri	126
3.6.2. Hazif Üslubunun Kullanım Sebepleri	127
3.7. Harf-i Cerler ve Taallukları	128
3.8. Kur'ân'da Zamirler ve Mercîleri	133
Yararlanılan Kaynaklar	138

Bölüm 4
KUR'ÂN'IN EDEBİ YAPISIYLA İLGİLİ KAVRAMLAR **143**

4.1. Kur'ân'ın Belagati (Fesâhat, Belâgat, Teşbih, İstiâre, Mecâz, Kinâye, Tariz...)	144
4.1.1. Kur'an Belagati	145
4.1.1.1. Fesahat	146
4.1.1.2. Belagat	146
4.1.2. Kur'an Teşbihleri	148
4.1.3. Kur'an'ın Mecazları	150
4.1.4. Kur'an İstiareleri	151
4.1.5. Kinaye ve Ta'riz	152
4.1.5.1. Kinaye	152
4.1.5.2. Ta'riz	153
4.1.6. İtnab. İcaz ve Müsavat	154
4.1.6.1. İtnab	154
4.1.6.2. İcaz	156
4.1.6.3. Müsavat	157
4.2. Kur'ân'ın İ'câzı	158
4.3. Kur'ân'ın Edatları (Edevâtü'l-Kur'ân)	160
4.4. Kur'ân'ın Tekitleri (Te'kîdâtü'l-Kur'ân)	162
4.5. Kur'ân'ın Temsil ve Meselleri	165
4.6. Kur'ân'ın Hitapları	170
4.7. Sure Başlangıçları ve Sonları (Fevâtihi ve Havâtimü's-Süver)	172
4.8. Hurûf-u Mukattaa	174
4.9. El-Vucuh Ve'n-Nezair	176
Yararlanılan Kaynaklar	179

Bölüm 5
KUR'ÂN'IN DAHİLİ BAĞLAMLARINI GÖSTEREN
KAVRAMLAR **181**

5.1. Ayetler ve Sureler Arasındaki Münasebet	182
5.1.1. Sureler Arası Münasebet	183
5.1.2. Ayetler Arası Münasebet	187
5.2. Tekrarlar (Tekrâru'l-Kur'ân)	190
5.3. Siyâk ve Sibâk	194
5.3.1. Siyâk	194
5.3.2. Sibâk	194
5.3.3. Siyâk ve Sibâkın Terim Anlamı	195
5.3.4. Bağlam-Siyâk İlişkisi	195
5.3.5. İç Bağlam	196

5.3.6. Dış Bağlam	197
5.4. Muhkem ve Müteşâbih	199
5.4.1. Müteşâbih Ayetlerin Anlamı	202
5.5. Müşkilü'l-Kur'ân	204
5.5.1. Bazı Ayetlerin Müşkil Olarak Kabul Edilmesinin Sebep	205
5.6. Nâsîh – Mensûh	207
5.6.1. Metni Mensuh Hükümü Baki Ayetler	215
5.6.2. Metni Bâki Hükümü Mensuh Ayetler	217
5.7. Kur'an'daki Sorular ve Cevaplar	218
5.8. Fedâilü'l-Kur'ân / Kur'ân'ın Faziletleri	220
Yararlanılan Kaynaklar	223

Bölüm 6 **HARİCİ BAĞLAMLARINI GÖSTEREN KAVRAMLAR**

227

6.1. Kıssâ'î-Kur'ân	228
6.1.1. Kıssânın Sözlük ve Terim Anlamı	228
6.1.2. Kıssa Çeşitleri	229
6.1.2.1. Peygamber Kıssaları	229
6.1.2.2. Geçmiş Zamanda Yaşanmış Olaylar ve Peygamber Olup Olmadıkları Kesin Olmayan Kimselerin Kıssaları	229
6.1.2.3. Hz. Peygamber Zamanında Yaşanan Bazı Olaylarla İlgili Kıssalar	229
6.1.3. Kur'ân Kıssalarının Özellikleri	230
6.1.4. Kur'ân Kıssalarının Kaynağı	233
6.2. Esbâbü'n-Nüzûl (Nüzûl Sebepleri)	234
6.3. Nüzûl Ortamı	241
6.4. Olgular ve Olaylar	243
6.5. Nüzul Yerleri ve Zamanları	244
6.6. Cahiliyeye Atıflar	247
6.7. İsrâiliyyât Olgusu	250
Yararlanılan Kaynaklar	253

Bölüm 7 **KUR'AN'I ANLAMAYA VE YORUMLAMAYA YÖNELİK KLASİK KAVRAMLAR**

255

7.1. Haber-İnşâ	262
7.1.1. Haber	262
7.1.2. İnşâ	264
7.1.2.1. Talebî İnşâ (El-İnşâ'u't-Talebî)	264

7.1.2.2. Gayr-i Talebî İnşâ (El-İnşâu Gayru't-Talebî)	269
7.1.3. Kur'an'da Haber-İnşâ	270
7.2. Nass -Zâhir	273
7.2.1. Hükmü	275
7.3. Beyân ve Tebyîn	275
7.4. Mantûk-Mefhûm	278
7.5. Âmm-Hâss	283
7.5.1. Âmm	283
7.5.1.1. Hükmü	284
7.5.1.2. Umum İfade Eden Lâfızlar	285
7.5.2. Hâss	287
7.5.2.1. Hükmü	288
7.5.2.2. Örnekler	288
7.6. Mutlak-Mukayyed	289
7.6.1. Mutlak ve Mukayyed'in Mânâsı	289
7.6.2. Hükmü	290
7.6.1.1. Mutlakın Hükmü	290
7.6.1.2. Mukayyed'in Hükmü	291
7.7. Zâhir-Bâtın	292
7.7.1. Zâhirî (Lâfzî) Okuma (Beyân)	292
7.7.2. Bâtınî (Mânevî) Okuma (İrfân)	295
7.7.3. Aklî Yaklaşım (Burhân)	297
7.8. Tefsir-Te'vil	298
7.8.1. Tefsir-Te'vil Ayrımı	300
7.9. Gâye-Maksud (Makâsıdu'l Kur'an)	304
7.10. Furûk-ı Luğaviyye	306
7.10.1. Furûkun Tarihçesi	307
7.10.2. Furûk ve Terâdüf	307
Yararlanılan Kaynaklar	310

Bölüm 8 KUR'ÂN'I ANLAMA VE YORUMLAMADA ÇAĞDAŞ YÖNTEMLER

313

8.1. Okuma Kavramı ve Kur'an Okumaları	314
8.2. Çağdaş Metin Çözümleme ve Kur'an Tahlili	317
8.3. Anlama Faaliyeti ve Kur'an'ı Anlama	318
8.3.1. Modern Anlama Yöntemi: Semantik	322
8.4. Yorumlama Kavramı ve Kur'an'ı Yorumlama	328
8.4.1. Çağdaş Bir Yorum Biçimi Olarak Hermenötik	329
8.4.2. Hermenötiğin Kur'an Yorumuna Uygulanması Sorunu	335
8.5. Tarihsellik Kavramı	336

8.5.1.Tarihselliğin Doğuşu ve Gelişmesi	337
8.5.2. Kur'an ve Tarihsellik	339
Yararlanılan Kaynaklar	349

Bölüm 9
KUR'ÂN TEFSİRİNİN ŞEKLİNE YÖNELİK
ÇAĞDAŞ TEKNİKLER

353

9.1. Mushaf Tertibini Esas Alan Tefsir Tarzı	354
9.2. Nüzul Tertibini Esas Alan Tefsir Tarzı	357
9.2.1. Arkaplan	357
9.2.2. Ortaya Çıkışı	358
9.2.3. Gerekçe ve Faydaları	359
9.3. Konu Ayırımı Esas Alan Tefsir Tarzı	361
9.3.1. "Mevzûî Tefsir" Kavramı	361
9.3.1.1. Lügat Manası	361
9.3.1.2. Istılâhî Manası	362
9.3.1.3. Mevzûî Tefsirin Doğuşu ve Gelişimi	363
9.3.1.4. Mevzûî Tefsiri Ortaya Çıkaran Sebepler	365
9.3.1.5. Mevzûî Tefsirin Çeşitleri ve Yöntemleri	366
9.3.1.6. Bir Kur'an Kavramını Ele Alan Mevzûî Tefsir	366
9.3.1.7. Bir Kur'an Konusunu Ele Alan Mevzûî Tefsir	366
9.3.1.8. Bir Sure Konusunu Ele Alan Mevzûî Tefsir	367
9.3.1.9. Mevzûî Tefsirin Fayda ve Önemi	368
9.4. Özetleme Yapmayı Esas Alan Tefsir Tarzı	369
9.4.1. Yazarı Bakımından Özet Tefsirler:	371
9.4.2. Özellikleri Bakımından Özet Tefsirler:	372
9.4.2.1. Rivâyet Zincirlerinin ve Farklı Tariklerin Çıkarıldığı Muhtasar Tefsirler	372
9.4.2.2. Benzer Rivâyetlerin ve Gereksiz Görülen Bilgilerin Çıkarıldığı Muhtasar Tefsirler	373
9.4.2.3. Tartışmalı İtikâdî Konuların Çıkarıldığı Tefsirler	373
9.4.2.4. Özgün Muhtasar Tefsir Yazımı	374
9.5. Karşılaştırma Yapmayı Esas Alan Tefsir Tarzı	375
Yararlanılan Kaynaklar	380